

Nerovnost a mobilita

Éra flexibility nás nutí pracovat a stěhovat se

Jakob Hurrle

V průměru se Američané stěhují dvakrát častěji než Evropané. A stěhování po americku přitom na rozdíl od Evropy obvykle znamená, že se nepřesunete jen o ulici nebo město dál, ale že za sebou rovnou necháte celou oblast, kde jste vyrůstali. Jen 1,6 procenta občanů EU žije v jiné než své rodné členské zemi EU, Američané však opouštějí svůj rodný stát ve více než 40 procentech případů.

Typický životopis Američana by mohl znít asi takto: Narodil se v malém městě v Ohio, vyrostl ve státě Indiana. Studoval v Kalifornii, a první zaměstnání získal v Arizoně. Teď žije opět v Kalifornii. Z hlediska České republiky, kde jsou lidé ještě méně mobilní než průměrní Evropané, je šokující pozorovat ochotu Američanů se stěhovat, která proměňuje celou geografii USA. Na jedné straně tam dochází k boomu ve státech takzvaného Slunečního pásu, do kterého patří města jako Denver v Colorado nebo Albuquerque v Novém Mexiku. Populace zde za deset let stoupla o třetinu. Na druhé straně ve farmářských oblastech Velkých plání nebo starých industriálních centrech středozápadu dochází k dramatickému exodu.

Město Flint ve státě Michigan je jedním z příkladů negativních důsledků této mobility. Poté, co zde bylo uzavřeno několik automobilek, které tvořily ekonomickou páteř oblasti, opustila je bohatší a vzdělanější část populace. Došlo zde proto k ekonomickému kolapsu a z Flintu se stalo středisko kriminality a sociálních problémů.

Nevůle k pohybům

Starostové Mostu, Ústí nad Labem nebo Ostravy by měli být vděční za to, že odsud jejich obyvatelé neodcházejí, a to i přesto, že zde těžký průmysl prošel podobnou katastrofou a mnoho lidí se ocitlo na ulici. Nedávná sociologická studie potvrdila, že stěhování za „lepší“ nepovažuje většina Čechů, kteří žijí v oblastech sužovaných ekonomickými problémy, za řešení. Pro stěhování by se v případě, že by se ocitli bez zaměstnání, rozhodlo prý jen 29 procent z nich.

To je ale jen jeden z příkladů nevůle k velkým pohybům v české společnosti. Překvapivé je zejména to, že má země stále pozitivní migrační skóre vůči řadě zemí západní Evropy, kde jsou platy až pětkrát vyšší. I když uvnitř země se po roce 1989 prohloubily rozdíly v ekonomickém vývoji jednotlivých regionů, k významným přesunům lidí z chudých do bohatých oblastí nedochází. Existuje sice odliv mozků směrem z regionů do Prahy, který je také často kritizován. Omezuje se však většinou jen na mladé lidi s vyšším vzděláním. A během nákupu v obchodech v centru Prahy se tato teorie jen potvrzuje – rostoucí nabídka nekvalifikovaných pracovních míst v oboru služeb přiláká spíše lidi z Humenného nebo Ivano-Frankivska než nezaměstnané z méně vzdálené Karviné nebo Broumova.

Určitým vysvětlením může být kombinace dvou ekonomických faktorů – regulace trhu s byty a vysoké sociální dávky. Pro příjemce sociálních dávek, který žije v bytě s regulovaným nájemným

v Ostravě, by přesun do Prahy, kde by dostal jen špatně placenou práci, znamenal drastický propad životní úrovně. Musel by totiž nejspíš bydlet na pokoji v ubytovně společně s několika dalšími dělníky. I přes tuto oběť by byl ekonomický prospěch, který by získal, jen minimální. Práce ve Velké Británii by se možná vyplatila více, ale stejně, stojí to vůbec za tu námahu? A jak by získal opět byt, kdyby se chtěl vrátit domů?

Z pohledu Slováků, Poláků nebo Ukrajinců, kde sociální dávky nejsou tak štědré nebo dokonce neexistují, vypadají propočty jinak. V zemědělských oblastech východní Evropy navíc tradičně fungoval model dočasné pracovní migrace: lidé střídali období práce v zahraničí s obdobími, kdy se věnovali rodině.

Flexibilita práce

Tradice amerických pionýrů, která vyzdvihovala mobilitu, byla podpořena požadavky deregulované globální ekonomiky, v níž oslabují vztahy mezi obchodníky a jednotlivými komunitami. Podle sociologa Richarda Sennetta, autora knihy *Koroze charakteru (The Corrosion of Character, 1998)* jsou extrémní nároky na flexibilitu, pro americké hospodářství typické, nebezpečné nejen pro města a oblasti, které procházejí hospodářským útlumem, ale i pro své dopady na charakter obyvatelstva. Vedou totiž jen k povrchním sousedským vztahům a rostoucím rozporům mezi proklamovanými a skutečně žitými hodnotami. Většina ekonomů se ale naopak shodne na tom, že právě vysoká flexibilita pracovní síly dává takový náskok americkému hospodářství nad výkonem evropského konkurenta.

Rozdíly v míře nezaměstnanosti v zemích EU jsou spíše než výsledkem nedostatečně propracovaných plánů rozvoje určitých regionů symptomem neschopnosti Evropanů přizpůsobit se měnícím se ekonomickým podmínkám. Pozitivní vztah mezi (domácí) pracovní mobilitou a národním ekonomickým růstem je zřídka zpochybňován. Existuje však spor ohledně dopadů pracovní migrace na oblasti nebo země, které jsou momentálně „pozadu“. Teoreticky by měl přesun dělníků z depresí postižených oblastí pomoci snížit místní nezaměstnanost a přispět ke stabilizaci platů. Zastánci této teorie přitom poukazují právě na příklad Spojených států, kde jsou rozdíly v nezaměstnanosti a průměrných platech opravdu mnohem menší než v Evropské unii. Kritikové ale tvrdí, že realita je složitější. Jak ukazuje například právě situace ve městě Flint, příliš velký odliv populace může jen akcelarovat negativní vývoj a přispět k dalšímu propadu. Většinou totiž jako první odcházejí mladí a lépe vzdělaní obyvatelé.

Selektivní migrace

Nebezpečné důsledky selektivní migrace lze mimořádně dobře pozorovat v někdejších východním Německu. Zde došlo k ještě většímu odlivu dělníků než v někdejších industriálních centrech USA. I po patnácti letech po přesunu obrovského počtu pracovních sil do západního Německa zde nezaměstnanost dosahuje dvaceti procent. Zároveň je však jednou z největších překážek rozvoje oblastí nedostatek kvalifikovaných pracovních sil.

Východní Německo je příkladem toho, že když jsou náhle zrušena omezení, která brání přístupu lidí na rozvinutější trh pracovních sil, může to zruinovat rozvoj místního hospodářství. To je zvláště důležité si uvědomit při přijímání nových členů Evropské unie. Ve starých členských státech dosud převažují obavy z přílivu „polských instalatérů“. Jenže pokud by se někdo měl bát, byli by to spíše obyvatelé nových členských zemí, které mohou brzy přijít o lidi, kteří jsou nepostradatelní pro modernizaci hospodářství. Během prvního roku po rozšíření EU začali v Polsku pociťovat závažný nedostatek pracovních sil potřebných ve zdravotnictví, stavbě lodí nebo v dopravě. Způsob, jakým se rozhodla polská vláda problém řešit, není nijak překvapivý. Chce přijmout až 100 tisíc kvalifikovaných imigrantů z Ukrajiny. Vzdělaní Ukrajinci z toho budou mít jistě radost. Vzniká ale

zároveň otázka: která země se ocitne na konci tohoto řetězu a zůstane jí v ruce černý Petr nedostatku instalatérů, zdravotníků, řidičů autobusů?

Kohezní politika

Příklad východního Německa je zajímavý také z jiného ohledu. Německé vlády napumpovaly do rozvoje východních oblastí miliardy eur. Snažily se tak naplnit slova ústavy o „vytvoření stejných životních podmínek v celé zemi“. Podobným cílem se ohání i takzvaná Kohezní politika Evropské unie. Jenže projekty ve východním Německu, včetně těch podpořených Evropskou unií, často nedokázaly zastavit prohlubující se ekonomické zaostávání. Podobné situace jsme svědky i v dalších znevýhodněných regionech, které získávají prostředky z Kohezního fondu. Paradoxním efektem snahy o snížení rozdílů mezi jednotlivými členskými státy bylo prohlubování rozdílů mezi různými oblastmi uvnitř států.

V důsledku nepřesvědčivých dopadů tradičních „kohezních“ programů zaměřených na snížení ekonomických rozdílů mezi regiony i vzhledem k neuspokojivým výsledkům společného trhu dochází k určitým změnám v evropské politice. Jedním z pilířů takzvané Lisabonské strategie má být podpora pracovní mobility. Letošní rok byl dokonce pojmenován Evropským rokem mobility.

Migrace jako strašák

Podpora pracovní mobility určitě není na našem kontinentu jednoduchý úkol. Zvláště když se zde přistěhovalec stává již tradičním strašákem předvolebních kampaní. Ambivalentní postoj k cizincům se odrazil v politicky korektním jazyce dokumentů EU. Zatímco propagovaný pohyb občanů EU mezi členskými státy je označován pozitivním slovem „mobilita“, spíše negativně vnímaným slovem „migrace“ se označuje příliv pracovníků z nečlenských zemí, jemuž se snaží úřady různě bránit.

Příklady dělníků z Moldávie, Ukrajiny, Slovenska a České republiky, popsané v tomto čísle A2, ukazují, že podobné jazykové hry jsou značně vykonstruované. Bylo by hloupé (a také nebezpečné pro stabilitu zemí na východ od současné hranice EU), kdyby podpora pracovní mobility v EU měla vést k nahrazení ukrajinských „pracovních migrantů“ „mobilními pracovníky“ z chudých členských států, jakými jsou například Slovensko nebo v budoucnosti Rumunsko.

Pracovní migrace má při nastolování rovnováhy v ekonomickém rozvoji různých regionů určitě důležitou roli. Někde může být jedinou cestou, jak zajistit příliv financí ze zahraničí, jinde může pomoci k získání know-how. Je to ale také jev, který může přinést devastaci kulturních hodnot budovaných po celá staletí, a může také podpořit etnické nebo národnostní konflikty mezi „domácími“ a těmi, kteří přicházejí za prací. Příchozí, kteří koneckonců nejsou pouhými „mobilními dělníky“, ale především lidmi, s sebou přinášejí specifickou kulturu, svůj jazyk i potomky. Moudré by proto bylo poskytovat těm, kteří chtějí zkusit štěstí v zahraničí, dobré informace o možných příležitostech i rizicích. Především by však mělo zůstat hlavním cílem rozvojové politiky zajistit práci lidem u nich doma.

Autor je urbanista a koordinátor výstavy „Práce je jinde“. Internetová verze výstavy je na www.plotki.net/wie.

Tento komentář vznikl za spolupráce s týdeníkem A2 v rámci projektu "Kolik cest vede na Florenc?". Přeložil ho Filip Pospíšil a vyšel původně v A2 (č. 44/2006).